

розуміючи усю складність розробки нової теоретичної проблеми. Можна дорікнути за слабку підваженість соціологічними даними, але чи багато ми знаємо випадків, коли конфесії ініціюють або оприлюднюють дослідження девіантної поведінки у своєму власному середовищі?

Перед нами книжка-запрошення – запрошення до дискусії навколо феномену релігійної девіації і водночас до аргументованої критики тих ідей та визначень, що висловлені автором. Останнє – побажання Алли Арістової, до якого можна прислухатися, а можна зігнувати. Вдумливого вам всім читива і задоволення від співпраці з авторкою через її текст.

**Людмила ФИЛИПОВИЧ,
доктор філос. наук, профессор**

5.4 Рецензія на монографію «Функціональність релігії: український контекст» /

За редакцією професорів А. Колодного та Л. Филипович. — Київ: УАР, 2017. — 339 с.

У 2017 р. Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України підготувало до друку і видало колективну монографію за редакцією професорів А. Колодного та Л. Филипович **«Функціональність релігії: український контекст»**, що містить матеріали напрацьовані з планової теми «Трансформація функцій релігійних інституцій в процесах суспільних перетворень України», виконаної науковими співробітниками відділу історії релігії і практичного релігієзнавства.

Автори монографічного дослідження — знані в Україні та й за її межами фахівці не тільки з теоретичного, але й практичного релігієзнавства, які цілісно досліджують феномен релігії в різних площинах. Ця монографія є логічним продовженням низки досліджень, здійснених релігієзнавцями Інституту філософії в попередні роки, зокрема «Феномен релігії: природа, структура, функції» (1994-1996 рр.), «Феномен релігії: історіософське осмислення» (1997-1999 рр.), «Релігія в структурі суспільної свідомості» (2011-2014 рр.), «Релігійний фактор в контексті духовного розвитку» (2009-2011 рр.) тощо.

Цього разу науковці вирішили виявити зміни, які відбуваються у функціональній системі релігії за умов глобалізації, постмодерну і секуляризації, насамперед ті трансформації у функціонуванні релігійних організацій та інституцій, які все більше соціалізуються; проаналізувати стратегії і тактики релігійних організацій, які коригуються їхнім функціонуванням в суспільстві, в ситуації ускладнення як самого релігійного буття, так і суперництва між різними релігіями в умовах соціально-політичного конфлікту. Мета амбітна і складна, оскільки в одному дослідженні навряд чи вдасться вловити і описати всю сукупність тих змін, які ми фіксуємо в останні чверть століття. Але монографія менше всього є історичною, тому і не ставилося за мету послідовно, рік за роком відслідковувати події, що свідчили б про трансформації функціональності релігії. Загальний тренд - історіософський - заданий фундатором українського релігієзнавства А. Колодним і успішно розгорнутий його колегами.

У запропонованих розділах монографії («Релігія у виявах і трансформаціях її функцій», «Ціннісно-регулятивна природа релігійного феномену. Релігія в контексті формування моральності та патріотизму особи», «Християнські церкви незалежної України в їх функціональності на зрізі громадянської та церковної ідентичності», «Релігійний чинник в національному і державотворчому житті України», «Особливості релігійної комунікації та сучасні трансформації комунікативних функцій релігії», «Вертикально-горизонтальна переорієнтація діяльності релігійних організацій як чинник сакрально-секулярного розвитку») представлена переважна більшість проблемних сфер функціонування релігії,

які потребують сучасного аналізу з боку релігієзнавців. Як бачимо, в полі їхньої уваги опинилися найбільш актуальні проблеми для України, зокрема це стосується функціонування церкви в сфері освіти, охорони здоров'я, соціальних програмах і гуманітарних проєктах, не кажучи вже про те, що церква долучається і до формування ідеології, суспільної свідомості. Але і через них виділені й загальносвітові тенденції в релігійних змінах. Так, вчені аргументовано доводять, що релігійні інституції в своєму функціонуванні прагнуть до розширення сфер впливу, до масштабування своєї присутності в соціумі, до урізноманітнення соціальних ролей, які відіграють релігійні інституції, а інколи і до підміни інших, нерелігійних інституцій, складаючи їм певну конкуренцію.

Вчені справедливо критичні не тільки щодо церкви, але й щодо держави, суспільства загалом, яке слабо собі уявляє справжні ресурси релігійних інституцій, недооцінює їхні масштаби впливу на своїх вірних та досвід, який мають конфесії в інтеграції одновірців, в солідаризації з іншими релігійними течіями. Разом з тим, секулярне суспільство в Україні надто чутливе до надмірного зростання присутності Церкви в світському житті, до агресивності церковних кіл у нав'язуванні всьому суспільству церковних норм, до невиправданої «інтервенції» релігії на відвойовані Просвітництвом основні права і свободи людини. Вчені пропонують гармонійні моделі співіснування, взаємодії двох світів, які представлені в українському суспільстві – світського та релігійного з чітким розмежуванням функціональностей одного та іншого.

Монографія - не просто теоретизує щодо традиційної в релігієзнавстві теми "функції релігій". Вона контекстуально вписує присутність церков в українську реальність, зокрема в ті суспільно-політичні перетворення в Україні, зокрема, Майдан і війна, які власне поновому актуалізують перегляд традиційних релігійних функцій релігії.

Очевидно, що монографія засвідчує включеність релігії в суспільство та суспільну свідомість, її присутність в публічній сфері. Автори показують, що релігія і Церква в Україні є величезним ресурсом для різноманітних суспільних трансформацій, що зміни в духовній сфері здатні спонукати до перетворень і в інших сферах суспільного життя. Здатність релігійних інституцій організувати функціонування своєї релігійної громади можна перенести на стабілізацію життя всього українського суспільства.

Книга читається з інтересом, легко, але за очевидною простотою тексту стоїть серйозна наукова робота як результат узагальнення кращих досягнень релігієзнавчої науки, адаптованої до специфіки нагальних соціокультурних проблем і духовної практики. Запропонований аналіз стратегії і тактики релігійних організацій може бути корисним не тільки для критично мислячих представників церкви, але й для представників державної влади, науковців, освітян, журналістів.

Не можу не погодитися із застереженням професора Л.Филипович, яка наголошує у висновках, що в нових соціокультурних умовах «і релігійні інституції, і держава, і суспільство мають чітко визначитися в кордонах своєї присутності і діяльності, аби церкви не перетворилися на елемент державного управління і не розчинилися в суспільстві як звичайна соціальна одиниця, а держава не клерикалізувалася сама і не сприяла б клерикалізації суспільства».

З огляду на власний багаторічний досвід викладання філософії і релігієзнавства у вищих навчальних закладах рекомендую познайомитися, а десь і глибоко вчитатися, із монографічним дослідженням «Функціональність релігії: український контекст», за редакцією професорів А. Колодного та Л. Филипович, як вивірене джерело релігієзнавчих знань, пам'ятаючи, що «Vitaе non scholae discimus» («Не для школи, для життя вчимося»).

Сергій ПРИСУХІН,
доктор філософії, доцент